

BAYMURAT QUTLÍMURATOV,
GÚLSARA QUTLÍMURATOVA

ANA TILI

GRAMMATIKA, ORFOGRAFIYA HÁM TIL ÓSIRIW

BIRINSHI KLASS USHÍN SABAQLÍQ

Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw
ministrligi tastıyqlaǵan

Qayta islengen jigirmanshı basılıwı

NÓKIS
«BILIM»
2018

UOK 630064 (076)

KBK 81. 02

Q — 92

Sabaqlıq Qaraqalpaqstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministrliginiń
2002-jılgı tańlawında jeńimpaz dep tanılǵan.

Q — 92

Baymurat Qutlımuratov, Gúlsara Qutlımuratova.

Ana tili. Grammatika, orfografiya hám til ósiriw. 1-klass ushın sabaqlıq. Qayta islingen jigirmanshı basılıwı. — Nókis, «Bilim», 2018. — 112 b.

UOK 630064 (076)

KBK 81. 02

**Mámleketlik byudjet qarjıları
esabınan basıp shıǵarıldı. Biypul.**

ISBN 978-9943-4446-0-7

© **B. Qutlımuratov,**
G. Qutlımuratova.

© **«Sharq», 2018.**

© **«Bilim» baspası, 2018.**

§ 1. Gáp, sóz

1-shınıǵıw. Dawıslap oqıń.

Qıs boldı. **Kún** suwıttı. Bizler **muzda** oynadıq. Oqıwshılar mektepke keldi. **Klasımız** taza.

1. Hár bir gáp kim hám ne haqqında ayılǵan?
2. Hár bir gápte neshe sóz bar?
3. Gáplerdi kóshirip jazıń.

2-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Tań attı. Quyash shıqtı. Kún jıllı. **Balalar mektepke ketti. Adamlar jumısqa ketti.**

1. Gáplerdi kóshirip jazıń.
2. Qara hár bir penen jazılǵan gápler kimler tuwralı ayılǵan?
3. Hár bir gápte neshe sóz bar?

3-shınıǵıw. Gáplerdegi hár bir sózdi dawıslap oqıń.

Men jazıw jazdım. Úkem tapsırma orınladı. Sara kitap oqıdı. Apam awqat pisirdi. Hámmemiz birge awqatlandıq.

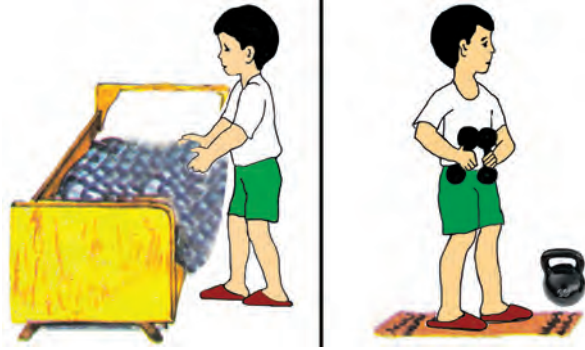
1. Gúrrińde neshe gáp bar?
2. **Kitap, awqat** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.
3. Hárbir gápte neshe sóz bar?

Gáp tamamlanğan oydı bildiredi. Gáp bir sózden de, birneshe sózlerden de quraladı. **Gúz. Kún suwıttı. Qattı samal esti.**

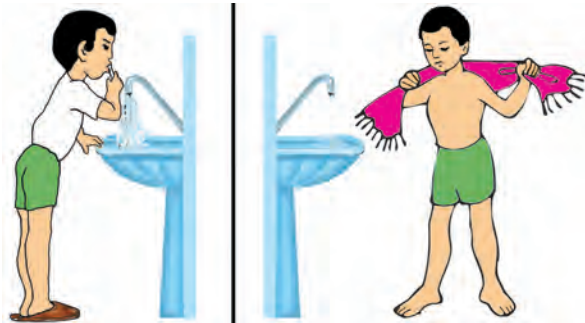
4-shınıǵıw. 5-bettegi súwretlerge qarap, olardıń atların aytıń.

1. Súwretlerdiń atların tártibi menen kóshirip jazıń.
2. Joqarǵı qatardaǵı súwretlerde kimniń ne islep atırǵanın sóylep beriń.
3. Tómeni qatardaǵı súwrette nelerdi kórip tursız.

I. Bul kim?



Ol ne islep atır?



II. Bul ne?



5-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp kóshiriń.

1. Samal 2. Shań 3. Bizler úyge 4. Hámmemiz

Kerekli sózler: kóterildi, esti, juwındıq, kirdik.

1. Gáplerdiń aqırına noqat qoyıń.
2. Gáplerdiń birinshi sózi qanday háripten baslanıp jazılǵan?
3. Hár bir gáp neshe sózden quralǵan?

||| Gáptiń aqırına **noqat** qoyıladı. Gáptiń birinshi sózi **bas háripten** baslanıp jazıladı. |||

6-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi oqıń.

... qaǵıldı. ... klasqa kirdik. ... baslandı.

Kerekli sózler: bizler, sabaq, qońıraw.

1. Gápplerdi noqatlar ornına qoyılğan sózler menen birge kóshirip jazıń.
2. Hár bir gápte neshe sóz bar ekenin aytıp berıń.

7-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp shıǵıń.

Klasımız jaqtılı. Ishi keń. Tereze aldına gúller qoyılğan. Klasta parta, shkaf, stol, stullar bar. Mektepte asxana bar, onıń ishi taza.

1. Gúrrińniń mazmunın sóylep berıń.
2. Gápplerdiń birinshi sózi qanday háripten baslanıp jazılğan?
3. Hár bir gápte neshe sóz bar?

8-shınıǵıw. Gápplerdi oqıp shıǵıń.

Polat oqıwǵa ketti. Tazagúl apasına járdemlesti. Mekteptiń dógeresine terekler egilgen.

1. Gápplerdegi sózler bólek jazılğan ba, qosılıp jazılğan ba?

2. Hár bir gáp kim, ne haqqında ayılğan?
3. Gápplerdiń dáslepki sózi qanday hárip-ten baslanıp jazılğan?

9-shınıǵıw. Súwretlerge qarap, kimniń ne islep atırǵanın sorawlar boyınsha aytıp beriń.

1. Bala ne islep atır?
2. Qızlar ne islep atır?



||| Gápтеgi hár bir sóz bólek jazıladı. |||
Gúlsara xat jazdı. Asan kitap oqıdı. |||

10-shınıǵıw. Gápplerdi oqırń.

Asan birinshi klasta oqıydı. Men de birinshi klasta oqıyman. Ekewimiz birge sabaq tayarlaymız.

1. Hár bir gápte neshe sóz bar?
2. Gáp tegi sózler qalay jazılğan?
3. Gáp lerd i kóshirip jazıń.

§2. Ses hám hárip

1-shınıǵw. Súwretlerdiń atların oqır hám kóshirip jazıń.

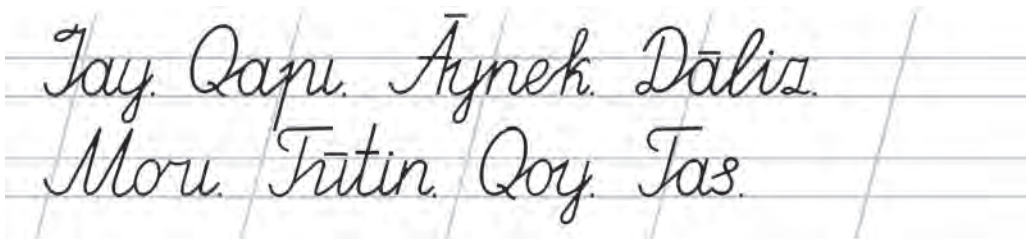


Qozı



Ílaq

Qozı hám ılaq sózlerinde neshe hárip, neshe ses bar?



Joqarıdaǵı sózlerdi kóshirip jazıń.

Seslerdi aytamız, esitemiz. Seslerdi jazıwda háripler menen belgileymiz.

2-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdi oqıń.



1. Kóshirip jazıń.
2. Bul jazılǵan hárbir sózde neshe ses bar?

3-shınıǵıw. Súwretlerdiń tómenindegi sózlerdi oqıń hám kóshirip jazıń.



Kitap



Qálem



Dápter

1. **Kitap** degen sózde neshe hárip bar? Bul sózde qanday háripler bar?

2. **Qálem** degen sózde neshe hárip bar? Bul sózde qanday háripler bar?
3. **Dápter** degen sózde neshe hárip bar? Bul sózde qanday háripler bar?

||| Háriplerdi jazamız hám oqıymız. |||

4-shınıǵıw. Sózlerdi kóshirip jazıń.

Aǵa—apa, ata—ana, kún—tún, kóz—sóz, paxta—taxta, qala—dala.

1. Hárbir sózde neshe hárip bar?
2. Bul sózlerdiń mánisin ózgertip turǵan háriplerdi aytıp beriń.

||| Sózdiń bir háribi ózgerse, mánisi ózgeredi: **mal, tal.** |||

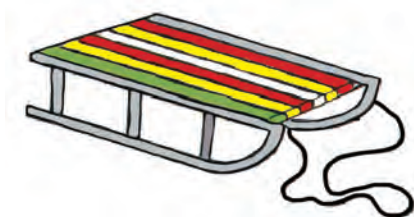
5-shınıǵıw. Berilgen sózlerdi oqıń.

Tam—tal, bas—bes, stol—stul, oynana—oyla, qar—shar, paxta—parta.

1. Sózlerdiń mánisin bir-birinen ózgerтип turǵan háriplerdi aytıp beriń hám astın sızıń.

2. Sózlerdi kóshirip jazıń.

6-shınıǵıw. Súwretlerdiń atların aytıń, onnan soń tiyisli háriplerdi qoyıp jazıń.



...ana



...ana

7-shınıǵıw. Tómendegi 1—2—3 sanlarınıń ornına **a**, **o**, **e** háripleriniń tiyislisin qoyıp, kóshirip jazıń.

1 < ǵa
na
pa

2 < shaq
taq
raq

3 < tik
lek
tek

8-shınıǵıw. 13-bette berilgen sózlerdegi **t** háribiniń ornına **s** háribin, **m** háribiniń ornına **j** háribin qoyıp, kóshirip jazıń.

Tana — s..., taspa — s..., taban — s...,
mol—j..., mala—j..., murt—j... .

9-shınıǵıw. Berilgen sózlerdi kóshirip jazıń hám bir-birine salıstırıp oqıń. Sózlerge qanday háripler qosılǵanın aytıń.

Bur—bura, qur—qura, qal—qala, or—ora,
til—tile, ot—ota.

1. Hár bir sózde neshe hárip bar?
2. Bul sózlerdiń mánilerin bir-birinen ajiratiń.
3. Sóz mánisin ózgartip turǵan háriplerdiń astın sızıń.

10-shınıǵıw. Tómendegi sózlerdi bir-birine salıstırıp oqıń. Keyingi sózlerde qanday hárip alıp taslanǵan?

Gúrek—gúre, taraq—tara, tolıq—tolı,
oraq—ora, tósek—tóse, jamaw—jama,
boyaw—boya, soraw—sora, sóylew—sóyle.

1. Hár bir sózde neshe hárip bar?

2. Muğallimiñiz járdeminde sózlerdiñ mánilerin bilip alıń.

§3. Dawıslı hám dawıssız sesler

1-shınıǵıw. Súwretlerdiñ atın oqıń.



Qoyan



Úyrek

1. Sózlerdi kóshirip jazıń.
2. Hár bir sózdegi dawıslı seslerdiñ astın sızıń.

Dawıslı sesler tómendegi háripler menen belgilenedi: **a, á, e, o, ó, u, ú, ı, i.**

2-shınıǵıw. Gápti oqıp shıǵıń.

Däpter hām kitaplaruñısdı
taza uslan!

1. Hár bir sózdegi dawıslı seslerdi aytıñ.
2. Gáp tegi sózlerde dawıslı seslerdiñ qaysıları joq?

3-shınıǵıw. Gáplerdi oqıñ.

Bizler azanda erte turdıq. Dene shı-
nıqtırdıq. Juwındıq. Tislerimizdi tazaladıq.
Kún shıqtı. Quyash tawlardıñ arasınan kó-
terildi. Búgin hawa rayı jıllı boldı.

1. Gáplerdi kóshirip jazıñ.
2. Dawıslı seslerdiñ astın sızıñ.

4-shınıǵıw. Kóp noqattıñ ornına tiyisli
háriplerdi tawıp qoyıñ hām sózlerdi kóshi-
rip jazıñ.

G...shir, p...yaz, j...zim, q...yar, q...wın,
kap...sta, et...k, ǵarb...z.

Úlgi: piyaz.

1. Sózlerdi oqıp shıǵıń.
2. Dawıslı seslerdiń astın sızıń.

||| Dawıslı sesler buwın jasadı. **Ba-la-lar, mek-tep, sa-lı, gún-ji, lo-bı-ya, qa-la.** |||

5-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, oqıp berıń.

Qıs boldı. ... suwıttı. ... jawdı. Bizler ... kiyindik. Klasımız

Kerekli sózler: kún, qar, jıllı, taza.

1. Gáplerdi kóp noqat ornına qoyılǵan sózler menen kóshiriń.
2. **Qıs, bizler, kitap** degen sózlerde neshe dawıslı ses bar?

6-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń.

Arpa, biyday, paxta, jońıshqa, salı, sulı, júweri, tarı, gúnji, másh, lobiya.

1. Sózlerdi kóshiriń.
2. Sózlerdegi dawıslı seslerdiń astın sızıń.

3. Shınıǵıwdaǵı **júweri**, **gúnji**, **lobıya** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

Dawıssız sesler tómendegi hárip-ler menen belgilenedi: **b, d, f, g, ǵ, h, x, j, k, q, l, m, n, ń, p, r, s, t, v, w, y, z, sh, c, ch.**

7-shınıǵıw. Oqıń.

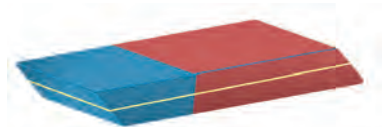
Biziń xojalıǵımız paxta egedi. Xojalıqta hár túrli **mashınalar** bar. Diyqanlar jumıstı **jaqsı** isleydi. **Xojalıǵımız** hár jılı **paxtadan** mol zúraát aladı.

1. Kóshirip jazıń.
2. Qara hárip penen jazılǵan sózlerdegi dawıssız seslerdiń astın sızıń.

8-shınıǵıw. Súwretlerdegi zatlardıń atların retı menen oqıp shıǵıń.



Sızǵısh



Óshirgish

Hárbir sózdegi dawıslı hám dawıssız seslerdi aytıp beriń.

||| Dawıssız sesler buwın jasamaydı. |||

9-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin tabıń, kóshiriń.



Bir qarasań kóreseń,
Tazalıqtı bileseń.

Hárbir sózdegi dawıssız seslerdi aytıń hám astın sızıń.

10-shınıǵıw. Súwretlerdiń tómenindegi gáplerdi oqıń.



Ayjamal kiyinip
atır.



Orazbay etigin
tazalap atır.

1. Gápnerdi kóshiriń.
2. Dawıssız seslerdiń astın sızırń.

11-shınıǵıw. Kóp noqattırń ornına tiyisli háriplerdi tawıp qoyırń. Gápnerdi kóshirip jazırń.

Mektep...e kitapxa...a bar. Onda qızıq-
l... kita...lar kóp. Oqı...shılar kitapxa...adan
kitap alıp oqıy...ı.

§4. Juwan hám jıńshke dawıslı sesler

1-shınıǵıw. Súwrettegi zatlardıń atların aytırń.



televizor



telefon



radio

1. Sózlerdi kóshirip jazırń.
2. Sózlerdegi dawıslı seslerdiń astın sızırń.

3. **Telefon, televizor, radio** degen sózlerdiń jazılıwın anıqlap bilip alıń.

Juwan dawıslı sesler: **a, o, u, i.**
Jińishke dawıslı sesler: **á, e, ó, ú, i.**

2-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshiriń.

... ádepli oqıwshı. Ol berilgen tapsırmanı ..., sabaqtan qalmaydı. Barlıq sabaǵınan ... oqıydı. Úkesin jubatadı, tawıqqa ... saladı. Buzawǵa ... beredi.

Kerekli sózler: dán, Amangúl, jaqsı, orınlaydı, suw.

Juwan dawıslı sesleri bar sózlerdiń astın sızıń.

Juwan dawıslı sesler juwan buwın jasaydı. **A-man-gúl — ádepli o-qıw-shı.**

3-shınıǵıw. Sózlerdi kóshirip, jińishke dawıslı seslerdiń astın sızıń.

Qoyan, qoy, qozi, túye, pıshıq, úyrek, buzaw, ilaq, sıyr, eshki, kúshik, gójek, tayınshaq.

4-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń hám kóshirip jazıń.

Áwezdiń aǵası awılda traktorshı. Anası emlewخانada shıpaker. **Áwez birinshi klasta oqıydı.** Ol úlgili oqıwshı.

Qara hárip penen jazılǵan sózlerdegi jińishke dawıslılardı aytıń.

5-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshiriń.

Biziń klasta 25 oqıwshı Hámmesi de jaqsı Barlıǵında kitap, ... , ..., ruchka bar.

Kerekli sózler: bar, oqıydı, dápter, qálem.

Jińishke dawıslı sesleri bar sózlerdiń astın sızıń.

6-shınıǵıw. Súwretlerdiń tómenine jazılǵan sózlerdegi kóp noqattıń ornına tiyisli háriplerin qoyıp, kóshirip jazıń.



kúsh...k



kept...r

7-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdegi **a** háribiniń ornına **á** háribin, **o** háribiniń ornına **ó** háribin qoyıp, kóshirip jazıń hám ayırmashılıǵın aytıń.

San—s...n, soz—s...z, tol—t...l.

Bol—b...l, ot—...t, tor—t...r.

Úlgi: san—sán, ot—ót.

|| Jińishke dawıslı sesler jińishke buwın ||
jasaydı. **E-tik, te-rek.** ||

8-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdegi **u** háribiniń ornına **ú** háribin, **ı** háribiniń

ornına **i** háribin qoyıp, kóshirip jazıń hám ayırmashılıǵın aytıń.

Duz — d...z, tur — t...r, sur — s...r,
un—...n, ush—...sh.

Jutın — t...tin, tıs — t...s, siz — s...z,
is—...s, qır—k...r

Úlgi: duz—dúz, un—ún, tıs—tis.

§5. Buwin

1-shınıǵıw. Súwrettegi zatlardıń atların buwınǵa bólingen túrinde oqıń.



qay-shı



bal-ta



shók-kish

1. Hárbir sózde neshe buwin bar?
2. Hárbir buwında neshe dawıslı ses bar?

Sózler buwinlarǵa bólinedi: **kep-ter,**
qar-lı-ǵash, úy-rek.

2-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdi buwınǵa bólingen túrinde kóshiriń.

Ba-la, pax-ta, da-la, sa-lı, jo-ńısh-qa, te-le-fon, to-ǵay.

1. Hárbir sózde neshe buwın bar ekenin aytıń.
2. **Telefon** sóziniń jazılıwın bilip alıń.

3-shınıǵıw. Tómenдеgi buwınlardan sóz qurań hám kóshirip jazıń.

ta ← $\begin{matrix} \text{ra} \\ \text{raq} \\ \text{na} \end{matrix}$ ba ← $\begin{matrix} \text{lıq} \\ \text{la} \\ \text{xıt} \end{matrix}$ úy → $\begin{matrix} \text{te} \\ \text{jú} \end{matrix}$ rek

Hárbir buwında tek bir dawıslı ses boladı, dawıssız ses birew yama-sa onnan da kóp bola beredi. **Ki-tap, óshirgish.**

4-shınıǵıw. Qosıqtı buwınǵa bólip oqıń. Hárbir sózde neshe dawıslı sestiniń bar ekenin aytıp beriń.

Kóshelerdiń ortasında oynama,
Mashinanı aydawshını qıynama.
Bir mashina kórinse de uzaqta,
Onnan burın ótemen dep oylama.

S.Abbazov.

5-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdi buwınǵa bólip kóshirip jazıń.

Kese, qasıq, sháynek, geshir, pomidor, júzim, erik, alma, piyaz.

1. Hár bir buwında neshe dawıslı ses bar ekenin anıqlań hám olardıń astın sızıń.
2. **Sháynek, pomidor** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

6-shınıǵıw. Berilgen jumbaqtı oqıń, she-shimin tabıń.

Unatqan súyip hár kisi,
Júredi alıp qasına.
Sebebi, onıń hár tisi,
Paydalı adam basına.



1. Jumbaqtıń sheshimin bildirgen sózdi buwıńǵa bólip, kóshirip jazıń.
2. Hár bir buwındaǵı dawıslı sestıń astın sızıń.
3. **Paydalı, júredi** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

7-shınıǵıw. Tómenдеgi berilgen sózlerdi buwıńǵa bólip oqıń.

Paxta, salı, bilim, traktor, qoraz, taxta.

Buwıńǵa bólip oqıǵan sózlerińizdi jazıń.

Sóz bir hám onnan da kóp buwınlardan qurala beredi: **qol, qıs, al, jaz, ke-me, te-mir, ba-lıq-shı, o-qıw-shı-lar.**

8-shınıǵıw. Berilgen sózlerdi oqıń.

Túlki, saǵal, qasqır, jolbarıs, arıslan, suwın, kiyik, qırǵawıl, qarlıǵash, ǵaz, ópepek, shımshıq, ǵarǵa.

Dáslep bir buwınlı, onnan keyin eki hám úsh buwınlı sózlerdi kóshiriń.

§ 6. Ótkerme

1-shınıǵıw. Sózlerdi berilgen izbe-izlikte kóshirip jazıń.

Paro-xod, pa-roxod. Qı-zıqlı, qı-zıqlı. Jaqsı-lıq, jaq-sı-lıq. Qala-lıq, qa-lalıq. Pada-shı, pa-dashı.

Bul sózlerdi bir qatardan ekinshi qatarǵa qalay ótkeriwge bolatuǵının anıqlań.

Sózdiń bir qatarǵa sıymay qalǵan bóle-gi ekinshi qatarǵa buwıǵa bólinip ótkeriledi: **Us-taxana, usta-xana, us-ta-xana.** Buwındı ótkergende dáslepki qatarda qalǵan sózdiń bóleginen keyin **defis (-)** qoyıladı.

2-shınıǵıw. Berilgen sózlerdi oqıp shıǵıń.

Jer, tarı, salı, arpa, biyday, másh, gúz, jaz, qıs, báhár, gósh, sút, qatıq, qaymaq.

1. Ótkermelewge bolatuǵın sózlerdi kóshi-rip jazıń.

2. Qalǵan sózlerdiń ne ushın ótkermelewge bolmaytuǵının aytıp beriń.

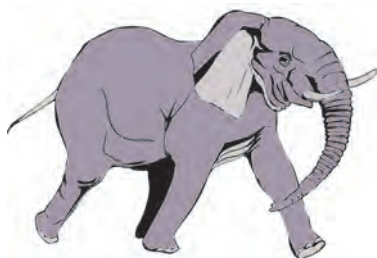
Bir háripten turǵan buwındı jeke qaldırwǵa yamasa ekinshi qatarǵa ótkermelewge bolmaydı. **A-ta, a-la, a-na, a-nar, á-det.**

3-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń.

Dárigúl **kitapların** taza uslaydı. Kiyimlerine kir **juqtırmaydı.** Ol puqta hám **ádepli** qız.

Qara hárip penen jazılǵan sózlerdi buwıńǵa bólip kóshirip jazıń.

4-shınıǵıw. Súwretlerdiń atların tabıń hám jazıń.



Ótkermelewge bolatuǵın sózlerdi birinshi qatarǵa, ótkermelewge bolmaytuǵın sózlerdi ekinshi qatarǵa bólek jazıń.

5-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp shıǵıń.

GÚLLENGEN AWÍL

Biziń awıl qaladan onsha uzaq emes. Awılda mektep, emlew xana hám mádeniyat sarayı bar. **Saraniń aǵası emlew xanada shıpaker bolıp isleydi.** Mádeniyat sarayında ustazlar menen ushırasıwlar bolıp turadı.

1. Qara hárip penen jazılǵan gáp-lerdi buwıńǵa bólip, kóshirip jazıń.
2. **Shıpaker, emlew xana** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

6-shınıǵıw. Oqıp, sheshimin tabıń.

Temir kózli suw bulaq,
Jónsiz **aqpas** bul biraq.
Tolıp **qalar** shelegiń
Jiberseń awzın bir **burap.**



Qara hárip penen jazılǵan sózlerdi qalay ótkermelewge bolatuǵının defis qoyıp kóshiriń.

7-shınıǵıw. Oqıp shıǵıń.

Balıq, suw, kól, shóp, mal, ot, qala, toǵay, taw, dárya, awıl, mektep.

1. Bir qatardan ekinshi qatarǵa ótkermelewge bolmaytuǵın sózlerdi aytıp beriń.
2. Ne ushın bul sózlerdi ótkermelewge bolmaydı?

DAWÍSLÍ SESLER

§7. A hám Á háripleriniń jazılıwı

1-shınıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıń. **A** hám **á** háripleriniń astın sızıń.

Gúljan—tártili oqıwshı. Ol sabaǵınan jaqsı oqıydı. Aǵası oǵan dúkánnan qálem, dápter ákelip berdi. Gúljan aǵasına raxmet ayttı.

2-shinǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli háriplerdi qoyıp, kóshirip jazıń.

P...xta, b...hár, at..., ...ke, qaǵ...z, d...p-ter, q...lem, p...rta, alm..., m...kke, Mar...t, m...keme, h...kke.

3-shinǵıw. Gáplerdi kóshiriń hám **á** háribi bar sózlerdiń astın eki sızıń.

Sánem áynekti tazalaydı. Ámet buzawǵa ot saladı. Dárigúl úkesin jubatadı. Apası balaların jaqsı kóredi. Sebebi, olar júdá tártipli.

4-shinǵıw. Súwretlerdiń tómenindegi sózlerdi oqıń hám **a**, **á** sesleriniń qanday buwında kelgenligin aytıń.



Saat



Hákke

5-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp shıǵıp,
sheshimin tabıń.



Ózi bir zat domalaq,
Tiyseń keter jumalap.
Bolmasa da jazıǵı
Júrer balalar quwalap.

S. Nurımbetov.

A háribi bar sózlerdi aytıp beriń.

6-shınıǵıw. Gáplerdegi kóp noqattıń
ornına tiyisli háripti qoyıp kóshiriń.

K...n suwıttı. M...rat erte turdı. Ol apasına
s...lem berdi. S...nem mektepke ketti. Oraz
sab...q tayarladı.

Úlgi: Oraz sabaq tayarladı.

7-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp shıǵıń.

Meniń ana tili hám oqıw kitabım bar.
Matematika kitabım da bar. Men olardı

oqıp júrmen. Úyde basqa da kóp kitaplardı qızıǵıp oqıyman. Mende qálem hám dápterler de bar.

1. Gápтеgi **á** háribi bar sózlerdi aytıń.
2. Sizlerde qanday oqıw quralları bar? Atların aytıń.

8-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Záripbay tártipli oqıwshı. Ol sabaqlarınan «5» bahasına oqıydı. Ol ádepli, kishipeyil bala. Óz joldaslarına járdem beredi. Hámme onı húrmetleydi.

1. Gáplerdi kóshirip jazıń.
2. Gáplerдеgi **á** háribi bar sózlerdiń astın sızıń.
3. Gúrrińniń mazmunın sóylep beriń.
4. Sizler de Záripbayday bolıwǵa ádetleniń.

§8. O hám Ó háripleriniń jazılıwı

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

1. Ağam otın ákeldi. 2. Kózińizdi qádirleń. 3. Klasımızda otız oqıwshı bar. Olardıń kóbisi qızlar. 4. Awılda kól bar. Kólge japtan suw aǵadı.

1. Gáplerdi kóshirip jazıń.
2. Gáplerdegi **o** hám **ó** háripleri bar sózlerdiń astın sızıń.

O hám **ó** háripleri sózdiń dáslepki buwınında jazıladı: **ot, ót, toǵız, tórtew, or, oraq.** Keyingi buwınında **ó** esitilse de **e** háribi jazıladı: **ózek, tósek.**

2-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń. **O** hám **ó** sesleriniń qaysı buwında jazılǵanlıǵın ayırıń.

Tor—tór, qol—kól, qoz — kóz, qon — kón, oz — óz, qosıq, tósek, otın, toǵız, sorpa, tós, qoraz, oshaq.

3-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin aytıń. **Ó** háribi bar sózlerdi aytıń.

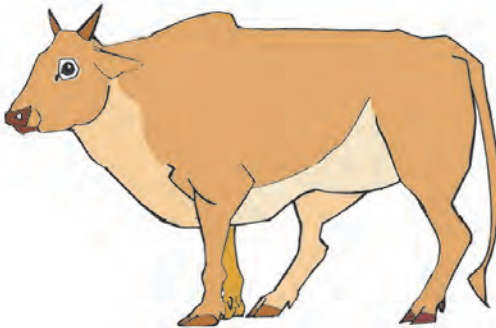
1. Astı taxta, ústi taxta,
Ortasında melle paxta.



2. Tiriden óli tuwadı,
Óliden tiri shıǵadı.

Kóshirip jazıń. **○** hám **ó** háripleriniń
astın sızıń.

4-shınıǵıw. Súwretlerdiń atların tabıń.



1. Tapqan sózlerińizdi kóshiriń.

2. **○** hám **ó** háripleriniń astın sızıń.

5-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli
sózlerdi qoyıp, kóshirip jazıń.

1. Kanalǵa ... salındı. 2. Kólde suw
3. Tawıq ... shıǵaradı. 4. Asan malǵa ...
ordı. 5. Júdá ... ot tayarlanadı.

Kerekli sózler: mol, kópir, shóje, kóp, ot.

O, ó háripleriniń sózdiń qaysı buwında kelgenligin aytıń.

|| **O** háribi juwan buwında jazıladı. ||
|| **Ó** háribi jińishke buwında jazıladı. ||

6-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına **o** hám **ó** háripleriniń tiyislinin qoyıp, sózlerdi kóshiriń.

K...mir, ...tın, q...naq, t...sek, t...ǵız, t...rtew, p...lat, b...dene, j...ldas, ...lshew.

7-shınıǵıw. Tómenдеgi súwretlerdiń atın kóshirip jazıń. Ondaǵı **o** hám **ó** sesleriniń ayırmashılıǵın aytıń.



Shóje



Paroxod



Qoyan

8-shınıǵıw. Berilgen sózlerdiń hár-qaysısın bir gáp ishinde keltirip jazıń.

Tósek, kól, joldas, mektep.

9-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp, mazmunın sóylep beriń.

Tashkentte awıl xojalıq kórgizbesi bar. Kórgizbede awıl xojalıq eginlerinen: biyday, paxta, miyweler hám palız eginleri bar. Olardı diyqanlar egip jetistirgen. Kórgizbede hár túrli awıl xojalıq mashinaları da bar.

1. Gáplerdegi **o, ó** háripleri bar sózlerdi aytıp beriń.
2. **Tashkent, awıl xojalıq mashinaları, kórgizbe** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

§9. U hám Ú háripleriniń jazılıwı

1-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń. **U** hám **ú** sesleriniń qaysısı juwan, qaysısı jińishke ekenligin anıqlań.

Ush — úsh, un — ún, duz — dúz, bur — búr, qus — tús, burish — gúrish, jumis — gúmis, qundız — kúndiz.

|| **U** háribi juwan buwında jazıladı. ||
|| **Ú** háribi jińishke buwında jazıladı. ||

2-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına **u** hám **ú** háribiniń birewin qoyıp, sózlerdi kóshiriń.

J...mis, g...mis, ...zın, t...tin, t...lki, k...n, q...dıq, j...ldız, t...rdı, j...rdi.

|| **U** háribi sózdiń dáslepki buwınında jazıladı. Keyingi buwında **u** esitilse de **ı** jazıladı: **jumis, qudıq.** ||

3-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń. **U** háribi bar sózlerde **ı** háribiniń qaysı buwında turatuǵınlıǵın anıqlań.

1. Ağam zavodta jumis isleydi. 2. Xojalıǵımızda mal ferması bar. 3. Fermanıń qasında úlken qudıq bar. 4. Saranıń aǵası qurılısta injener bolıp isleydi.

4-shınıǵıw. Sózlerdi kóshirip jazıń hám **u, ú** háripleriniń astın sızıń.

Qumırsqa, qulaq, búgin, bulaq, úlken, ullı, Úmit, súwret, júzim.

5-shınıǵıw. Berilgen súwretlerdiń atların jazıń.



1. Jazǵan sózlerińizdiń hárbirine bir gáp qurań.

2. **U** hám **ú** háripleriniń astın sızıń.

||| **Ú** háribi dáslepki buwında jazıladı. |||
Keyingi buwında **ú** esitilgeni menen **i**
||| háribi jazıladı: **Úmit, búgin.** |||

6-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin tabıń.

Túrin kórseń qarday aq,
Dámin tatsań palday zat.
Shayǵa salsań eriydi,
Bir **túyiri** qalmay tap.

1. Qara hárip penen jazılǵan sózlerde **ú** háribiniń qaysı buwında turǵanlıǵın anıqlań.
2. **Ú** háribine baylanıslı úsh sóz jazıń.

7-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, kóshirip jazıń.

1. Gúljan ... uslap aldı.
2. Búgin ... jıllı.
3. Gúljamal anasına ... ákelip berdi.
4. ... tártipli oqıwshı.

Kerekli sózler: kún, úyrek, gúl, Gúlim.

8-shınıǵıw. Tómendegi sózler járdeminde birneshe gápler dúziń. **Ú, u** háripleri bar sózlerdi sózlik dápterinińizge jazıp alıń.

Úlken, tútin, usladı, kún, júr, ullı, qus, Uljan, gúmis.

Úlgi: Qus ushtı.

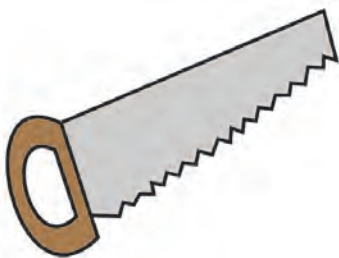
§ 10. Í hám i háripleriniń jazılıwı

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp, mazmunın aytıp beriń.

Bizler sayaxatqa bardıq. Men sayaxatta kórgenlerimdi apama aytıp berdim. Apam maǵan raxmet ayttı.

1. Gáplerdi kóshirip jazıń.
2. Í hám i háribi bar sózlerdiń astın sızıń.

2-shınıǵıw. Tómendegi berilgen súwretlerdiń atların oqıp shıǵıń.



Pıshqı



Kiyim ildirgish

1. Súwretlerdiń atların kóshirip jazıń.

2. **Í** hám **ı** háripleriniń astın sızıń.

3-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń. **Í** hám **ı** háribi bar sózlerdiń astın sızıń.

Toǵız — segiz, jılqı — túlki, qundız — kúndiz, jıynalıǵ — kórinis, tabıs — jemis, jumıs — jeńis.

Í hám **ı** sesleriniń qaysısı juwan, qaysısı jińishke ekenligin anıqlań.

|| **Í** háribi juwan buwında jazıladı: **altı.** ||
|| **ı** háribi jińishke buwında jazıladı: **jeti.** ||

4-shınıǵıw. Dáslep **ı** háribi bar sózlerdi, onnan soń **ı** háribi bar sózlerdi kóshirip jazıń.

Altın, gúmis, altı, jetti, eki, toǵız, qız, bir, jip, mıs, baxıt, tilek, qamıs, erik, Ziywar, Jeńisgúl.

Í hám **ı** háripleriniń qanday buwında kelgenligin anıqlań.

5-shiníw. Kóp noqattıń ornına **ı** hám **ı** háribiniń tiyislin qoyıp, gáplerdi kóshirip jazıń.

1. Saw...nshı s...y...r sawadı. 2. Muǵall...m balalarǵa k...tap berdi. 3. Sara b...r...n-sh... klasta oqıydı. Ol úkes...n jubatadı. B...zler onıń úy...ne bard...q.

|| **ı** hám **ı** sesleri esitilgen orınlarda ||
|| jazıla beredi: **ıdıs, qızıl, gilem, bilim.** ||

6-shiníw. Sózlerdi kóshirip jazıń. **ı** hám **ı** sesleriniń juwan hám jińishke ekenligin bilip alıń.

1. Qurılıs, otın, balıqshı, jawın, padashı, qamıs, qızıq, tıǵın. 2. Temir, kómir, bilim, tilek, is, tis, biz, erik, júzim.

§ 11. E háribiniń jazılıwı

1-shiníw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin tabıń.



Bir múyeshte sóleydi,
Saz shertedi, jırlaydı.
Hámme onıń sózinen,
Dúnya júzin tırlaydı.

E háribi bar sózlerdi tawıp aytıń.

E háribi sózdiń qay jerinde jazılǵan?

E háribi jińishke buwında jazıladı.

E sesi sózlerdiń esitilgen orınlarında jazıla beredi: **kese, etik, bes, ge-shir, qálem.**

2-shınıǵıw. **E** háribinen baslanǵan sózlerdi bir bólek, **e** háribiniń sózlerdiń ishinde kelgenin bir bólek kóshirip jazıń.

Mektep, egis, jeti, bes, terek, bel, eshki, kel, er, etik, el, tósek, kesek, esik, Erkin, Seregúl.

3-shınıǵıw. Súwretlerge qarap, 2-3 gáp dúziń. Keyin ondaǵı **e** háribi bar sózlerdiń astın sızıń.



4-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli háripti qoyıp, sóz qurań.

K...me, j...lim, ...tik, gój...k, g...shir, qár...li, dápt...r, qál...m, k...ldi.

Úlgi: keme.

Gójek sóziniń jazılıwın bilip alıń.

5-shınıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıń.

Mektep ushın asxana salındı. Onda túrli awqatlar pisiriledi. Bizler asxanada awqatlanamız.

1. **E** háribi bar sózlerdiń astın sızıń.
2. **E** háribiniń sózdiń qaysı buwınında kelgenligin aytıp berıń.

6-shınıǵıw. Sózlerdi oqıp, kóshirip jazıń.

Altı, úsh, kanal, ózek, kól, sarı, eshki, ógiz, Elmurat, Ótemis, shelek, bódene.

E hám **ó** háribi bar sózlerdiń astın sızıń.

7-shınıǵıw. Oqıp, mazmunın sóylep beriń.
E háribi bar sózlerdi aytıń.

Pomidorda vitaminler kóp. Ol búyrek, júrek, asqazan-ishek, bawır keselliklerine jaqsı payda etedi.

§ 12. Alfavit

1-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń.

Sazan, ılaqa, shortan, shabaq.

1. Sózlerdegi dawıslı seslerdi bir bólek, dawıssız seslerdi bir bólek kóshirip jazıń.
2. **Shortan** sózinde neshe dawıslı, neshe dawıssız ses bar.

2-shınıǵıw. Súwretlerdiń atların tabıń.
Olardı alfavit tártibinde jazıń.



3-shınıǵıw. 48-bette berilgen alfavittegi háriplerdi dawıslap oqıń.

1. Alfavitte neshe hárip bar?
2. Alfavitte neshe dawıslı ses bar?
3. Dawıssız sesler neshew?
4. Alfavittegi háriplerdiń jazba túrin durıs jazıwdı úyreniń.

||| Háriplerdiń tártip penen jazılıwın **al-** |||
favit deymiz.

4-shınıǵıw. Tómenдеgi háriplerdi alfavit tártibi menen kóshirip jazıń.

b, á, e, d, a, f, k, x, ǵ, h, ı,
q, n, j, g, r, s, t.

ALFAVIT

Qaraqalpaq álipbesindegi háripler, olardıń jaylasıw tártibi hám atları

q/t	baspa	jazba	aytılwı	kirill	q/t	baspa	jazba	aytılwı	kirill
1	Aa	<i>Aa</i>	a	а	18	Nn	<i>Nn</i>	ne	н
2	Áá	<i>Áá</i>	á	ә	19	Ńń	<i>Ńń</i>	ńe	ң
3	Bb	<i>Bb</i>	be	б	20	Oo	<i>Oo</i>	o	о
4	Dd	<i>Dd</i>	de	д	21	Óó	<i>Óó</i>	ó	ө
5	Ee	<i>Ee</i>	e	е, э	22	Pp	<i>Pp</i>	pe	п
6	Ff	<i>Ff</i>	fe	ф	23	Rr	<i>Rr</i>	re	р
7	Gg	<i>Gg</i>	ge	г	24	Ss	<i>Ss</i>	se	с
8	Ǵǵ	<i>Ǵǵ</i>	ǵa	ғ	25	Tt	<i>Tt</i>	te	т
9	Hh	<i>Hh</i>	he	х	26	Uu	<i>Uu</i>	u	у
10	Xx	<i>Xx</i>	xa	х	27	Úú	<i>Úú</i>	ú	ү
11	Íı	<i>Íı</i>	ı	ы	28	Vv	<i>Vv</i>	ve	в
12	Ii	<i>Ii</i>	i	и	29	Ww	<i>Ww</i>	we	ӱ
13	Jj	<i>Jj</i>	je	ж	30	Yy	<i>Yy</i>	ye	ӥ
14	Kk	<i>Kk</i>	ke	к	31	Zz	<i>Zz</i>	ze	з
15	Qq	<i>Qq</i>	qa	қ	32	Cc	<i>Cc</i>	ce	ц
16	Ll	<i>Ll</i>	la	л	33	Ch ch	<i>Chch</i>	che	ч
17	Mm	<i>Mm</i>	me	м	34	Sh sh	<i>Shsh</i>	she	ш, щ

5-shınıǵıw. Tómendegi adam atların oqıń hám onı alfavit tártibinde aytıń.

Marat, Asan, Ámet, Baltabay, Jańabay, Erimbet, Dáwlet, Kamal, Roza.

Dáwlet, Roza sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

6-shınıǵıw. Háriplerdi alfavit tártibi menen kóshiriń.

m, o, ó, ń, s, p, t, r, v, ú, u, y, w, sh, z.

Qaysı dawıssız hárip dawıslı háripten keyin keletuǵının bilip alıń.

7-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Mektep kitapxanasında kitaplar kóp. **Ki-tap oqıw — paydalı.** Bizler qızıqlı kitaplardı oqıdıq. Kitaptı jırtpay **taza saqlań.**

Qara hárip penen jazılǵan sózlerdegi háriplerdi alfavit tártibi menen kóshiriń.

§ 13. Tákírarlaw ushın sorawlar hám shınıǵıwlar

1. Gáp dep nege aytamız?
2. Gáp neden quraladı?
3. Gáptiń aqırına ne qoyıladı?
4. Gáptiń dáslepki sózi qanday háripten baslanıp jazıladı?
5. Sózler neden quraladı?
6. Ses hám háriptiń ayırmashılıǵın aytıń.
7. Dawıslı seslerdi aytıń.
8. Dawıssız sesler neshew?
9. Juwan hám jińishke dawıslı seslerdi aytıń.
10. Qanday sesler buwın jasay aladı?
11. A, o, u, ı háripleri qanday buwınlarda jazıladı?
12. Á, ó, ú, i háripleri-she?

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Sawınshılar sıyırlardı sawdı. Padashılar mallarǵa ot saldı. Mallar jıllı qoralarda saqlanadı. Mallardıń barlıǵı semiz.

1. Hár bir gáp ne haqqında ayılğan?
2. Hár bir gáp neshe sózden quralğan?

2-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń.

Awız, qulaq, moyın, tis, erin, bas, til, ayaq, barmaq, júrek, murın, kóz, shash.

1. Sózlerdi kóshiriń.
2. Hár bir sózde neshe ses, neshe hárip bar ekenin aytıń.
3. **Kóz**, **moyın** sózlerinde neshe buwın bar?

3-shınıǵıw. Sózlerdi kóshiriń.

Gazeta, jurnal, radio, televizor, paroxod, zavod, fabrika, áynek, úlken.

1. Juwan dawıslı seslerdiń astın bir, jıńshke dawıslılardıń astın eki sızıń.
2. **Á** hám **ó** háripleri bar bolğan altı sóz jazıń.

4-shınıǵıw. Qosıqtı oqıń.

Jumısqa til alǵıshpan,
Buyırsa qanday is maǵan,
Saw bol dep aytqan alǵıstan,
Payda bolar kúsh maǵan.

X. Saparov.

U hám **ú** háripleri bar sózlerdi kóshirip jazıń.

5-shınıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıń. **E, I, i** háripleriniń astın sızıń.

1. Bizler toǵayǵa bardıq. Toǵayda quslar kóp eken. Olardıń uyaların kórdik. 2. Mektebimizde ata-analar jıynalıstı boldı. Onda oqıwshılardıń sabaqtan úlgeriwi tuwralı sóz boldı.

6-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp, mazmunın sóylep beriń. **ı** hám **i** sesleriniń qaysı buwında qollanılǵanın aytıń.

Qawın elimizde kóp ósiriledi. Qawınıń quramında temir kóp. Qawın júrek, bawır, búyrek awırıwlarına payda etedi.

7-shınıǵıw. Berilgen sózlerdi alfavit tár-tibi menen kóshirip jazıń.

Avtomobil, televizor, gazeta, jurnal, xat, pochta, telefon.

§ 14. Sóz haqqında túsinik

1-shınıǵıw. Gáplerdi tutas oqıp shıǵıń.

Báhár boldı. Kún jıldı. Jerde shópler kógerdi. Erikler gúlledi. Egis baslandı. Atızlar suwǵarıldı.

1. Hárbir gápte neshe sóz bar ekenin aytıń.
2. Gáplerdi kóshiriń. Jazǵanda hárbir sózdi bólek jazıwdı umıtpań.

2-shınıǵıw. Súwretlerdiń atların aytıp beriń.



Súwretlerdiń atlarınıń mánisin muǵallimniń járdeminde túsiniń alıń.

Sóz buwınlardan quraladı: **qa-la, ki-tap**. Sózler zattıń atın hám háreketin bildiredi, yaki zattıń kelbetin yamasa sanın bildiredi.

3-shınıǵıw. Kóshirip jazıń hám qara hárip penen jazılǵan sózlerge sorawlar qoyıń.

Qońıraw qaǵıldı. **Balalar** klasqa kirdi. **Sabaq** baslandı. Muǵallım oqıwshılardan úy tapsırmaların **soradı**. **Balalar** sorawlarǵa tolıq juwap berdi.

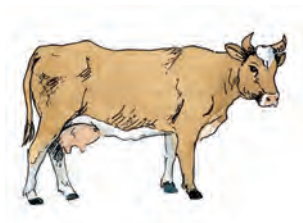
4-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń.

1. Apam keste tigip atır. 2. Maqset bizlerge dápter ákelip berdi. 3. Gúljamal gúlge suw quyıp atır. 4. Bizler kók, sarı qálemler menen súwret saldıq.

Gáplerdegi **kim? qanday? ne islep atır? ne?** sorawlarına juwap beretuǵın sózlerdi aytıp beriń.

5-shinıǵıw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin tabıń.

Tórt tayaǵı bar,
Segiz tuyaǵı bar,
Uzin qamshısı bar,
Tórt bulaǵı bar,
Qos nayzası bar,
Adamǵa paydası bar.



1. Jumbaq ne haqqında ayılǵan?
2. Jumbaqtıń mazmunın túsindiriń.
3. **Neshe** sorawına juwap berip turǵan sózlerdi tabıń.

6-shinıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıp, **kim?** degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdiń astın sızıń.

Shıpkar awırıwdı emleydi. Balıqshı balıq awlaydı. Etikshi etik tigeı. Qurılısshı jay saladı. Diyqanlar egin egedi. **Muǵallım balalardı oqıtadı.**

1. Qara hárip penen jazılǵan gápler neshe sózden quralǵan?

2. **Shipaker, qurılıshı, etikshi** sózlerine soraw qoyıń.

7-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Úyrek júzedi. Búlbúl sayraydı. Ğarǵa ǵaqıldaydı. Qar jawdı. Awılda úlken kanal bar. Kanalda suw mol.

1. Hár bir gáp ne haqqında ayılǵan?
2. **Ne** degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdi tawıp aytıń.
3. **Búlbúl** sóziniń jazılıwın bilip alıń.

8-shınıǵıw. Kóshirip jazıń.

Qara qálem. Aq gezleme. Qızıl alma. Úlken jay. Semiz mal. Íssı suw. Kók sıya. Sarı boyaw. Mazalı awqat.

1. **Qanday?** degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdiń astın sızıń.
2. **Mal, suw, ıssı, mazalı** sózleri neshe buwınnan quralǵan? Bul sózlerdiń mánilerin aytıp beriń.

9-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp kóshiriń.

Biziń xojalıq ... saldı. Malxananiń áynekleri bar. Onıń ishi **jaqtı**. ... malxanani **tazalap turadı**. Bizler mallarǵa **ot-shóp salamız**. Mallardı jaqsı kútiw kerek. ... semiz boladı. ... kóp sút beredi.

Kerekli sózler: malxana, jumısshılar, sıyr, mal.

1. Gúrrińdi oqıp, mazmunın sóylep beriń.
2. Gáplerdegi sózler bólek jazılǵan ba, qosılıp jazılǵan ba?
3. Qara hárip penen jazılǵan sózlerge soraw qoyıń.

§ 15. Zattıń atın bildiretuǵın sózler

1-shınıǵıw. Sózlerdi oqıp shıǵıń.

Qálem, top, quwırshaq, óshirgish, shana, shar, kitap, dápter, sızǵısh, sıya, jelim, qaǵaz, cirkul.

Dáslep oyınshıqlardıń, onnan soń oqıw qurallarınıń atların jazıń.

Oyınshıqlar:

Oqıw quralları:

2-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp, sheshimin tabıń.



Etedi tıq-tıq,
Júredi shıq-shıq.
Hár iske kerek,
Waqıttan derek.

1. Jumbaqtı kóshirip jazıń.
2. Jumbaq arqalı berilgen zat sizlerdiń úylerińizde bar ma?
3. Sizler onnan qalay paydalanasız?
4. Sizler qanday jumbaqlar bilesiz?

3-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń.

Kese, shelek, tabaq, parta, gilem, lágen, oraq, bel, qasıq, qazan, pıshaq, ketpen, arba, shólmek.

Dáslep ıdıslardıń atın, soń basqa zatlar-
dıń atın jazıń.

Ídıslar:

Basqa zatlar:

1. Qazandı nege paydalanamız?

2. **Pıshaq, shelek, ketpen** sózlerin sóz-
lik dápterinizge jazıp alıń.

Hár bir zattıń atı boladı: **qálem, alma, etik, malaqay, parta, kitap, traktor, qaǵaz** — bulardıń hámmesi zatlardıń atı.

4-shınıǵıw. Súwrette qaysı zatlardı kórip tursız, olardıń atın aytıń.

Bul ne?



1. Súwretlerdiń atın tártibi menen kóshiriń.
2. Bul zatlardı nege paydalanamız?

5-shınıǵıw. Dáslep palız eginleriniń atın, onnan soń miywelerdiń, keyin awqat atların kóshirip jazıń.

Alma, kapusta, almurt, júzim, may, piyaz, geshir, erik, láblebi, shiye, palaw, kartoshka, qatıq, sút, sorpa, jarma.

Shabdal, almurt, piyaz, láblebi sózlerin sózlik dápterinińizge jazıp alıń.

Palız eginleri:

Miyweler:

Awqatlar:

6-shınıǵıw. Tómendegi súwretlerge qarap, olardıń atın aytıń.

Bul ne?



1. Miywelerdiń atların bir bólek, palız eginleriniń atların bir bólek jazıń.
2. Jumbaqtıń sheshimin tabıń.

Jumbaq

Sırtta japıraq shaqası,
Jer astında miywesi.
Júredi awqat ornına,
Kópshiliktiń jer ası.



Adamlar tuwralı **kim?**, basqa zatlar tuwralı **ne?** dep soraymız.

Bul kim? — **Oqıtıwshı, Sadıq, etikshi.**

Bul ne? — **At, alma, kitap.**

7-shınıǵıw. Sózlerdegi túsirilip qaldırılǵan háriplerdi tawıp, qosıp jazıń.

1. Batır...ay kitap oqıdı.
2. Sar...gúl qosıq ayttı.
3. Saparg...l sabaq tayarladı.
4. Az...t malǵa ot saldı.

Gáplerdegi adam atların aytıń.

§ 16. Adam atlarınıñ jazılıwı

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Aygúl menen Aysha birinshi klasta oqıydı. Olar úyinde birge sabaq tayarlaydı. Onnan soń Aygúl kishkene úkesin jubatadı. Aysha úy-ishin tazalaydı. Maqset bolsa úshinshi klasta oqıydı. Al, Qabil tórtinshi klasta oqıp atır.

1. Dáslep qızlardıń, onnan soń er balalardıń atların aytıń hám olardı kóshirip jazıń.
2. Olar qanday háripten baslanıp jazılǵan?

Adam atları bas háripten baslanıp jazıladı: **Ámet Oraz ulı. Orazgúl Úsen qızı.**

2-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp, kóp noqattıń ornına tiyisli adam atların qoyıp kóshiriń.

... ekewimiz qarmaq salıwǵa kólge bardıq. Keynimizden ... keldi. Úshewimiz balıq awladıq. ... ekewimiz balıqtı kóp

usladıq. Úyge kelgennen soń qarındasım ..., inim ... balıqlardı kórip quwandı.

Kerekli sózler: Marat, Atamurat, Ótegen, Gúljamal, Bazarbay.

1. Adam atları qanday háripten baslanıp jazıladı?
2. Adam atlarına qanday soraw qoyıladı?

3-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına adam atların tawıp qoyıń.

Meniń atım	—
Aǵamniń atı	—
Apamniń atı	—

1. Gáplerdi kóshirip jazǵanıńızda adam atların bas háripten baslap jazıń.
2. Adam atlarına soraw qoyıń.

4-shınıǵıw. Oqıp shıǵıń.

Maqset Jumabay ulı, Gúlayım Kamal qızı, Polat Palwan ulı, Ayjamal Ospan qızı, Hámiyda Jumanazar qızı.

1. Dáslep qızlardıń atları menen ákesiniń atların, onnan soń er balalardıń atları menen ákesiniń atların kóshirip jazıń.
2. Adam atlarındaǵı bas háriptiń astın sızıń.

§ 17. Qala hám jer-suw atlarınıń jazılıwı

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

1. Nókis — Qaraqalpaqstannıń orayı.
2. Gúlparsınıń inisi Shımbay qalasında turadı.
3. Moynaq rayonı balıqshılıq hám sharwashılıq penen shuǵıllanadı. Moynaqta emlew xana hám birneshe mektepler bar.
4. Qız apam Tashkent qalasındaǵı institutta oqıydı.

1. Gáplerdegi qala atların aytıń.
2. Qalanıń atları qanday háripten baslanıp jazılǵan?

2-shınıǵıw. Sózlerdegi qala hám rayon atların bir bólek, jer-suw atların bir bólek kóshirip jazıń.

Moynaq, Tórtkúl, Xojeli, Aral teńizi, Taxtakópir, Shımbay, Alma-Ata, Tashkent, Dawıtkól, Porlıtaw, Altınkól, Shomanay, Qaraózek.

Tashkent, Shımbay sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

||| Qala hám jer-suw atları bas háripten |||
||| baslanıp jazıladı: **Nókis, Ámiwdárya.** |||

3-shınıǵıw. Kóshirip jazıń, qala atlarınıń astın sızıń.

Ózbekstan — ǵárezsiz mámleket.

Ózbekstanda kóplegen balalar baqshaları, mektepler, turaq jaylar salındı.

Ózbekstanda birneshe zavod hám fabrikalar bar. Qalalar menen awıllarda kóp jaylar salınıp atır.

Ózbekstanda kóp qalalar, rayonlar bar. Olar: Samarqand, Nókis, Tashkent, Buxara, Shımbay, Qońırat, Tórtkúl, Moynaq, Qanlıkól, Kegeyli hám taǵı basqa.

Qala atları qanday háripten baslanıp jazılǵan?

4-shınıǵıw. Berilgen qala hám rayon atların keltirip, bes gáp jazıń.

Qońırat, Moynaq, Beruniy, Samarqand, Nókis.

5-shınıǵıw. Oqıp shıǵıń.

Erkindárya, Topıraqqala, Qazaqdárya, Ashshıkól, Dawıtkól, Bozataw.

1. Jer-suw atlarınıń hárqaysısına baylanıslı bir gáp dúziń.
2. Jer-suw atlarınıń jazılıwın bilip alıń.

6-shınıǵıw. Berilgen sorawlarǵa awızsha juwap beriń.

1. Sizler qaysı qalada (rayonda, awılda) turasız?
2. Qaysı mektepte oqıysız?
3. Awılıńızda qanday kóller, kanallar bar?
4. Qaraqalpaqstanda qanday tawlar bar?

§ 18. Zattıń kelbetin bildiretuǵın sózler

1-shınıǵıw. Oqıń.

Sulıw, biyik jay. Úlken kanal. Tereń kól. Qızıl sıya. Mazalı alma. Uzun aǵash. Semiz mal.

Sorawlarǵa juwap beriń hám kóshirip jazıń.

Jay qanday? ...

Kanal qanday? ...

Kól qanday? ...

Mal qanday? ...

Alma qanday? ...

Aǵash qanday? ...

Úlgi: Mal semiz. Jay sulıw, biyik.

2-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp shıǵıp, mazmunın sóylep beriń.

Awılıımızda úlken, biyik jaylar bar. Jaylardıń ishi keń, jaqtı. Qalada jańa saray salındı. Bizler onda qızıqlı kinofilmler

kóremiz. Saraydıń qasında kitapxana bar. Onda qızıqlı kitaplar bar.

Qanday? degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdi aytıp beriń.

Jaqsı, qızıl, semiz, kók, úlken, mazalı degen sózler zatlardıń kelbetin, túr-túsin hám dámin bildiredi. Olarǵa **qanday?** degen soraw qoyıladı.

3-shınıǵıw. Berilgen gáplerdi oqıń hám kóshirip jazıń.

Uzın qálem. Sarı gezleme. Ala at. Kók boyaw. Úlken jay. Kishkene buzaw. Qara qoy. Qońır sıyr. Qızıqlı kitap. Dúziw aǵash. Qızıl gúl.

Zatlardıń kelbetin, túr-túsin bildirip turǵan sózlerdiń astın sızıń hám sorawın qoyıń.

4-shınıǵıw. Kóshirip jazıń.

Domalaq, kók — bul ǵarbız.
Jińishke, uzın — bul qálem.

Sulıw, biyik, úlken — bul jay.

Kelte, uzın — bul qamıs.

Qońır, kishkene — bul qozi.

Qanday? degen sorawǵa juwap berip turǵan sózlerdi aytıń.

5-shınıǵıw. Tórende berilgen zattıń kelbetin bildiretuǵın sózlerden keyin qanday zattıń atın qoyıwǵa boladı?

Torı, ala, sarı

Salqın, móldir, taza

Suwıq, kúshli

Úlgi: Torı at.

Kerekli sózler: at, suw, samal.

6-shınıǵıw. Tórendegi kelbetlik sózlerge qarap, kóp noqattıń ornına zatlardı bildiretuǵın sózlerdi qoyıp aytıń.

Semiz, juwas, torı (ne?)

Japıraqlı, juwan (ne?)

Keń, jaqtılı (ne?)

Kerekli sózler: at, terek, mektep.

7-shınıǵıw. Qawsırmadaǵı sózdi qosıp, gáplerdi kóshiriń.

Kóshe boylarında (sulıw) gúller ósip tur. Men 8-mart kúnine arnap (sulıw) súwret saldım. Orazgúldiń (sarı) kóylegi bar.

Qanday? degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdiń astın sızıń.

8-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıp, **qanday?** degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdi aytıp beriń.

Nókis — sulıw qala. Onıń kósheleri uzın hám keń. Nókiste úlken, biyik jaylar kóp. Nókiste «Ámir Temur» parki bar. Onda aq, qızıl, sarı gúller ósedı. Nókiste kóplegen jańa jaylar salındı.

9-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına zattıń kelbetin bildiretuǵın tiyisli sózlerdi qoyıp kóshiriń.

Apam...ertek aytıp berdi. Dúkánnan ... qálemler satıp aldım. Bizler ..., ..., ... qálem menen súwret saldıq. Búgin ... samal esti. Biziń awılda ... kól bar.

Kerekli sózler: qızıqlı, kóp, sarı, qızıl, jasıl, úlken, kúshli.

10-shınıǵıw. Tómendegi qaysı sózler zatlardıń kelbetin bildire aladı. Olardı tómendegi sózler menen qosıp, qısqa dik-tant jazıń.

... kún. ... aspan. ... dala.
... qar, ... suw, ... hawa,

Kerekli sózler: aq, ıssı, tınıq, ashıq, taza, keń

11-shınıǵıw. Jumbaqtıń sheshiliwin tabıń.

Domalaq ózi,
Sırt jaǵı ala.
Ishi qızıl,
Shopaǵı qara.



Qanday? degen sorawǵa juwap bere-tuǵın sózlerdi aytır.

12-shınıǵıw. Óqırn, kóshirip jazırn.

Toǵayda (qanday?) **iri** torańǵıl ósedi. Torańǵıllar (...) **juwan**. Aǵam (...) **qıysıq** torańǵıllardı shaptı. Bizler torańǵıllardıń (...) **kelte, mayda** shaqaların jıynadıq.

Qara hárip penen jazılǵan sózlerdiń al-dındaǵı qawsırmanıń ishine tiyisli sorawla-rın qoyırn.

13-shınıǵıw. Gáplerdi oqırn. Kóp noqat-tırn ornına zattırn kelbetin bildiretuǵın tiyisli sózlerdi qoyıp, kóshirip jazırn.

Qurılısshılar ... jaylar saldı. Ótegen ... kitap satıp aldı. Ziyada ... súwret saldı. Gúlayım ... kóylek tiktı. Bizler ... kitaplar oqıdıq.

Kerekli sózler: biyik, ertek, qızıqlı, sulıw, aq.

14-shınıǵıw. Tómenдеgi sózlerdi oqıń, bul qanday zatlardıń kelbetin bildire aladı, aytıp berıń.

1. Toliq, semiz
2. Úlken, iri, náhán
3. Ğayratlı, kúshli, qarıwlı,
4. Márt, batır, qaharman
5. Mazalı, tatlı, shiyrin
6. Sulıw, shıraylı, kórkem

Úlgi: Semiz sıyr.

§ 19. Zattıń sanın bildiretuǵın sózler

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń hám kóshirip jazıń.

Bes qálem. Altı dápter. Tórt kitap.
Eki óshirgish. Bir klass. On bes parta.
Úsh bólme. Jigirma bes oqıwshı.

Zatlardıń sanın bildirip turǵan sózlerdi bilip alıń.

2-shınıǵıw. Kóshirip jazıń.

Segiz buzaw. Úsh ilaq. Jeti qozi. Eki pıshıq. On tórt shóje. On úsh tawıq. Toǵız túye.

Zattıń sanın bildiretuǵın sózlerge sorawlar qoyıń.

Bes, altı, úshinshi, besinshi, jetti degen sózler zattıń sanın bildiredi. Olarǵa **qansha? neshe? neshinshi?** degen sorawlar qoyladı.

3-shınıǵıw. Tómendegi súwretke qarap, sorawlarǵa juwap beriń.



1. Súwrette neni kórip tursız?
2. Olardıń sanı neshew?
3. Olar nede qonıp otır?

4-shınıǵıw. Dáslep **neshe?**, keyin **neshinshi?** sorawlarına juwap beretuǵın sózlerdi kóshirip jazıń.

On bir, toǵız, on altı, on úsh, on tórtinshi, segiz, jigirma bes, úshinshi, on eki, birinshi, jetinshi, on jeti.

Bul sózlerdiń jazılıwın bilip alıń.

5-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshirip jazıń. Olarǵa soraw qoyıń.

1. Men hár kúni mektepte ... saat bolaman.
2. Aǵam kúnde ... saat jumıs isleydi.
3. Apam ... saat jumıs isleydi.

Kerekli sózler: jeti, tórt, segiz.

6-shınıǵıw. **Neshe?** sorawına juwap bergен sózlerdi bir bólek, **neshinshi?** sorawına juwap bergен sózlerdi bir bólek kóshirip jazıń.

Tórt sıyr, jetinshi klass, bes eshki, toǵız qoy, ekinshi jay, on bes ılaq, tórtinshi qabat, segiz at.

7-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshirip jazıń.

Bizler bıyl ... túp miywe nálin ektik. Onıń ... túbin Marat ekti. ... túbin Ayjan ekti. Men ... túbin ektim. Nállerge hár kúni ... oqıwshı suw quyadı. Miywe nálleriniń bári kógerdi. Olar ... jıldan keyin miyweleydi.

Kerekli sózler: alpıs, segiz, altı, on, tórt, úsh.

§20. Zattıń háreketin bildiretuǵın sózler

1-shınıǵıw. Tómendegi sorawlardı juwabı menen kóshirip jazıń.

- Muǵallım ne isleydi?
- Muǵallım bala oqıtadı.

- Diyqanlar ne isleydi?
- Diyqanlar paxta, salı hám basqa da eginler egedi.
- Balıqshı ne isleydi?
- Balıqshı balıq awlaydı.
- Shıpaker ne isleydi?
- Shıpaker awırıwdı emleydi.

Gáplerdegi **ne isleydi?** degen sorawdıń astın sızıń.

||| **Oqıydı, jazadı, ushadı, júredi** degen sózler is-háreketti bildiredi. |||

Terekler **ósti**. Úyrek **ushadı**.

2-shınıǵıw. Qawsırmadaǵı sózlerdi qosıp, gápler qurań.

Traktorshı. Oqıwshı. Shıpaker.
(kitap oqıydı), (awırıwdı emleydi), (jer súredi).

Zattıń atın bildiretuǵın sózlerdiń astın bir, háreketti bildiretuǵın sózlerdiń astın eki sızıń.

3-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózdi qoyıp jazıń.

Sıyr At Túye Hákke Ğaz
.... Qoy Ğarǵa Búblúl

Kerekli sózler: kisneydi, ǵaqıldaydı, sayraydı, bozlaydı, mańıraydı, mónıreydi, ǵańqıldaydı, shıqılıqlaydı.

Úlgi: Sıyr mónıreydi.

Ne qıladı? sorawına juwap beretuǵın sózlerdiń astın sızıń.

4-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına zatlar-
dıń háreketin bildiretuǵın sózlerdi qoyıp,
kóshirip jazıń.

Qus ushadı. Iyt Qurbaqa Qurt
.... Qoyan Qoy Úyrek

Kerekli sózler: sekiredi, úredi, juwıradı, qıbırlaydı, júzedi, mańıraydı.

5-shınıǵıw. Tómendegi sózler qanday
zattıń háreketin bildire aladı? Olardıń aldına

janlı janıwarlardıń atların qoyıp, birneshe gáp dúziń.

Ushadı, júzedi, esitedi, júredi, tebedi, juwıradı, úredi, mırıldaydı.

Úlgi: Úyrek penen ǵaz júredi hám júzedi.

6-shınıǵıw. Zatlardıń háreketin bildiretuǵın sózlerdi qosıp, gáp qurań. Hár bir sózdi qanday zatlardıń atı menen birge aytıwǵa boladı?

Jazdı, soradı, kórdim, otır, júr, júzdi, saǵındı, quwandı, oyladı, kúldi, atır, jorgaladı, awnadı.

Úlgi: Oqıwshı jazdı. Torǵay aǵashqa qonıp otır.

7-shınıǵıw. Sorawlarǵa juwap jazıń.

Temirshi (ne isleydi?)

Traktorshi (ne isleydi?)

Suwshi (ne isleydi?)

Etikshi (ne isleydi?)

Sibawshi (ne isleydi?)

Kerekli sózler: tigedi, soǵadı, aydaydı, sıbaydı, suwǵaradı.

Úlgi: Suwshi jer suwǵaradı.

Kim? degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdiń astın bir, **ne isleydi?** degen sorawǵa juwap beretuǵın sózlerdiń astın eki sızıń.

8-shınıǵıw. Qawsırmadaǵı sózlerdiń qaysısın qaysı sóz benen qosıp aytıwǵa boladı? Aytıń.

Búlbúl Torǵay Qurbaqa
Ǵarǵa Buzaw At Qar
Samal

(baqıldıydı, shırıldıydı, esedi, sayraydı, ǵańqıldıydı, mónireydi, jawadı, kisneydi).

Ózlerińiz bul sózlerdi qurap, qısqa dik-tant jazıń.

9-shiníw. Gápplerdi oqıp shıǵıń.

1. Qattı samal **esti**.
2. Jawın **jawdı**.
3. Qalamızǵa poezd **keldi**.
4. Adamlar jumıstan **qayttı**.

1. Qara hárip penen jazılǵan sózler qanday sorawǵa juwap beredi, ol qanday máni bildiredi?
2. Adamlar tuwralı ne ayılǵan?

10-shiníw. Gúrrińdi oqıń.

Gúzde úyrek penen ǵazlar jıllı jaqqa **ushıp ketedi**. Olar ol jerde qalıń qopalıqqa uya **saladı**. Bul jerde ǵazlar menen úyreklerdiń bolmawınıń sebebi, qısta suw **qatıp qaladı**. Qar **jawadı**, suwıq **boladı**.

1. Gápplerdi kóshirip jazıń.
2. Qara hárip penen jazılǵan sózlerge soraw qoyıń.
3. Ol sózler neniń háreketin bildirip tur?

11-shiníw. Oqıp shıǵıń.

Atabay ornınan turadı, juwınadı, kiyinedi, awqatlanadı, mektepke ketedi, oqıydı, jazadı, esaplaydı, súwret saladı, sabağın tayarlaydı, anasına járdem beredi.

Úlgi: Azanda Atabay ornınan turadı. Kúndiz mektepte oqıydı.

1. Úlgige qarap Atabaydıń ne isleytuğın jóninde tártibi menen birneshe gáp qurap jazıń.
2. **Ne isledi?** degen sorawğa juwap beretuğın sózlerdiń astın sızıń.
3. **Atabay** sózine qanday soraw qoyamız?
4. Sizler hár kúni azanda, kúndiz, keshte ne isleysiz? Aytıp berıń.

12-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Traktorshılar jumısqa **bardı**. Olar traktorların **ońladı**. Traktorshılar jumıstı jaqsı **isledi**. Olar kúnlık is jobaların **asırıp orınladı**.

Qara hárip penen jazılğan sózler kim-lerdiń is-háreketin bildirip tur? Olarǵa qanday sorawlar qoyamız?

13-shınıǵıw. Súwretlerge qarap, soraw-larǵa juwap beriń.



Qálem menen (ne qıladı?)
Bel menen (ne isleydi?)

Pışhaq penen (ne qıladı?)
lyne menen (ne qıladı?)
Pıshqı menen (ne isleydi?)
Balta menen (ne isleydi?)

Kerekli sózler: qazadı, shabadı, tigatedi, jazadı, qırqadı, kesedi.

Úlgi: Qálem menen jazadı.

14-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıp shıǵıń.

Watan qorǵawshıları elimizdi dushpanlardan qorǵaydı. Xalqımız óz Watan qorǵawshıların jaqsı kóredi. Sebebi, olar xalqımızdıń baxıtlı ómirin saqlaydı. Biziń mektebimizde watan qorǵawshıları tuwralı gazetalar shıǵarıladı.

Er jigit eli ushın tuwıladı.

Naqıldıń mazmunın túsiniń alıń.

15-shınıǵıw. 85-bettegi súwretke qarap, sorawlarǵa juwap beriń.



1. Súwrette kimlerdi hám nelerdi kórip tursız?
2. Roza ne islep atır?
3. Baxıt ne alıp kiyatır?
4. Jumagúl ne islep atır?
5. Balalar qayda barǵan edi?
6. Tawıqlar ne qılıp atır?
7. Sizler tawıq fermaǵa sayaxatqa bardı-ńız ba?

16-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına máni-sine qaray qawsırma ishindegi sózlerdiń tiyislinin qoyıp, kóshirip jazıń.

1. ... malları **ósip atır.** 2. ... egiz **tuwdı.**
3. ... bir ılaq **tuwdı.** 4. ... **baslandı.** 5. ...
samal **esip tur.** 6. ... menen jer **sú-
redi.** 7. ... kúnleri baǵda kóp **bolaman.**
8. Baǵdıń ... salqın. 9. Mende ... kitap
bar. Men olardı ... **uslayman.**

(fermanıń, qoy, eshki, jaz, salqın, jaz, traktor, ishi, kóp, kútip).

1. Qara hárip penen jazılǵan sózlerge soraw qoyıń.
2. **Ferma, eshki** sózleriniń jazılıwın bilip alıń.

17-shınıǵıw. Tómendegi gáplerdi soraw-juwap túrinde oqıp shıǵıń.

- Jipten ne islenedi?
- Jipten gezleme toqladı.
- Kapustadan ne islenedi?

- Kapustadan awqat tayarlanadı.
- Jerde ne ósedi?
- Jerde paxta, salı ósedi.
- Jerde jáne ne ósedi?
- Jerde qawın, ǵarbız, geshir, piyaz ósedi.
- Paxtadan ne islenedi?
- Paxtadan jip iyiriledi.

18-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, ǵáplerdi kóshiriń.

1. Genjemuratqa apası dúkánnan tórt dápter 2. Meniń súwret salatuǵın eki dápterim bar. 3. Biziń klasta jigirma bes oqıwshı 4. Olardıń hámmesi de sabaqlarınan jaqsı 5. Bul oqıwshılardıń barlıǵı tártipli, bir-birine dos.

Kerekli sózler: ákelip berdi, oqıydı, úlgeredi.

Kóp noqattıń ornına qoyılǵan sózlerge sorawlar qoyıń.

§21. Tákirarlaw ushın sorawlar hám shınıǵıwlar

1. Zatlardıń atın bildiretuǵın sózlerge qanday sorawlar qoyıladı?
2. Zatlardıń atın bildiretuǵın sózlerge birneshe mısallar aytıń.
3. Adam atlarına qanday soraw qoyıladı? Mısal keltiriń.
4. Adam atları qanday háripten baslanıp jazıladı?
5. Jer-suw atları-she?
6. Zatlardıń kelbetin qanday sózler bildiredi? Mısal ayt. Olardıń sorawın aytıń.
7. Zatlardıń sanın bildiretuǵın sózlerge mısallar keltiriń.
8. Zattıń háreketin bildiretuǵın sózlerge qanday sorawlar qoyıladı?
9. Qanday sózler zatlardıń háreketin bildiredi? Mısallar aytıń.

1-shınıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıń.

Báhár **baslandı.** Jılı samal **esti.** Kún **jılıdı.** Jawın **jawdı.**

Qara hárip penen jazılǵan sózler qanday sorawǵa juwap beredi?

2-shınıǵıw. Maqaldı oqırń.

Mákke tap ta malǵa ber,
Malıń semiz boladı.

Arpa tap ta atqa ber,
Atıń semiz boladı.

1. Qara hárip penen jazılǵan sózlerge sorawlar qoyırń.
2. **Mákke** sóziniń jazılıwın bilip alırń.

3-shınıǵıw. Dáslep úy haywanlarınıń, onnan soń jabayı haywanlardıń atın jazırń.

On túye, eliw qoy, eki qasqır, bir iyt, úsh túlki, tórt pıshıq, bes at, on bir sıyır, altı arıslan, úsh qozi.

1. Haywanlardıń sanın bildirip turǵan sózlerdi aytırń.
2. Bul sózlerge qanday sorawlar qoyamız?

4-shınıǵıw. Súwretke qarań. Bul súwrette kimlerdi kórip tursız? Olar ne qılıp atır? Sóylep beriń.



5-shınıǵıw. Jumbaqtı oqıp shıǵıp, sheshimin tabıń.



Jalpaq tabanlı,
Shólge shıdamlı.
Ózi de úlken,
Alshańlap júrgen.

Jumbaqtı kóshirip jazıp, zattıń kelbetin bildirip turǵan sózlerdiń astın sızıń.

6-shınıǵıw. Gúrrińdi oqıń.

Genjebaydıń Marat hám Baxıt degen eki joldası bar. Olardıń úshewi de birinshi klasta oqıydı.

Muǵallım sabaqta olarǵa—fabrika, zavod, mektep, ferma, Shımbay sózleriniń hárbirine bir gáp jazıp keliwdi tapsırdı.

Genjebay tapsırmanı orınlay almadı. Ol erteńine mektepke keldi. Ol joldaslarınan tapsırmanı orınlawǵa járdem beriwdi soradı.

Marat oǵan dápterin berip:

— Má, kóshirip jazıp ala ǵoy, — dedi.

Sadıq bunı esitip:

— Genjebay, kóshirip alma. Eń jaqsısı, men saǵan túsindireyin, — dedi.

1. Gúrrińdegi adam atların aytıp beriń.

2. Balalar, oylap kóriń, kim durıs is qıldı?

Aytıp beriń.

§22. Gáp hám baylanıslı sóylew

1-shınıǵıw. Qawsırmanıń ishindegi kóp noqattıń ornına tiyisli sorawların tawıp qoyıń. Gáplerdi kóshirip jazıń.

Bizler mekteptiń baǵına (...) bardıq. Baǵda miywe aǵashlar (...) ósip tur. Bizler gúbelek (...) usladıq. Terektiń (...) sayasında dem aldıq. Kórgenimizdi ata-anamızǵa (...) aytıp berdik.

Tiyisli sorawlar: ne? neniń? qayda? neler? kimge?

2-shınıǵıw. Gáplerdi kóshiriń.

Jerge kók shópler shıqtı. Tereklerdiń japıraqları bórtti. Quslar ushıp keldi. Jerler súrildi. Paxta hám salı egildi.

1. Hárbir gáp ne haqqında ayılǵan?
2. Gápтеgi sózler bólek jazılǵan ba, qosılıp jazılǵan ba?

3-shiníw. Gúrrińdi oqıń.

Bizler demalıń kúni mektepke jıynaldıq. Terek egiletuǵın jerlerdi tazaladıq. Joqarı klass oqıwshıları shuqanaqlar qazdı. Bizler shuqanaqlarǵa náller ektik. Muǵallım bizlerge raxmet ayttı.

1. Hárbir gápte neshe sóz bar?
2. Hárbir gáp kim, ne haqqında ayılǵan?

4-shiníw. Gáplerdi oqıp, sorawlarǵa juwap berin.

Úyrek júzedi. Oqıwshılar mektepte oqıydı. Polat xat jazdı.

1. Úyrek ne qıladı?
2. Oqıwshılar qayda oqıydı?
3. Polat ne qıldı?

5-shiníw. Oqıń. Gápтеgi sózlerge soraw qoyıń, olardıń óz ara baylanısın tabıń. Onnan soń tómendegi úlgi boyınsha kóshiriń.

1. Gúlnara buzawǵa ot saldı. 2. Buzaw qoraǵa kirdi. 3. Sapar buzawdı bayladı. 4. Ospan kitap ákeldi.

Úlgi: Ospan ne qıldı? Ospan ákeldi. Ne ákeldi? Kitap ákeldi.

6-shınıǵıw. Gáplerdegi sorawlar qaysı sózge tiyisli ekenligin aytıp berin.

Quyash jerdı ısıttı. Samal (ne qıldı?) esti. Etikshi etik (ne?) tikti. Suwshı jer (ne qıladı?) suwǵaradı. Balıqshı (kim?) balıq awladı. Shımshıqlar terekke (nege?) qondı.

7-shınıǵıw. Tómendegi sózlerdi mánisine qarap, óz ornına qoyıp, gáp qurań.

1. Qosıq, aytıwdı, men, jaqsı kóremen.
2. Sulıw, Nókiste, salındı, jaylar.
3. Balalar, baqshası, awılda, bar.

Úlgi: Awılda balalar baqshası bar.

8-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp kóshiriń.

Qattı ... esti. Aspandı ... bastı. ... jawdı.
Kóp uzamay ... ashıldı. ... dalada oynadıq.
... úyge keldim.

Kerekli sózler: kún, bult, men, bizler, jawın, samal.

1. Hárbir gáp ne tuwralı ayılǵan?
2. Hárbir gápte neshe sóz bar ekenin aytıp beriń.

9-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına máni-sine qaray sóz tawıp, kóshirip jazıń.

Oqıwshılar ... ketti. Oqıwshılar ... keldi.
Aǵam ... ketti. Aǵam ... keldi. Apam ... bardı. Apam ... keldi.

Úlgi: Oqıwshılar sayaxatqa ketti. Oqıwshılar sayaxattan keldi.

Kóp noqattıń ornına tawıp jazǵan sózlerińizge sorawlar qoyıń.

10-shınıǵıw. Berilgen súwretke qarap, sorawlarǵa juwap beriń.

1. Tamara ne quwıp júr?
2. Azamat penen Salamat ne islep atır?
3. Oqıwshılar nege qarap tur?



11-shınıǵıw. Berilgen sózlerden gápler qurap jazıń.

Azamat, kombayn, traktor, salı, tasıydı, oradı, súredi, aytadı, jer, júk, paroxod, qosıq.

Úlgi: Azamat qosıq aytadı.

Kombayn sóziniń jazılıwın bilip alıń.

12-shınıǵıw. Tómendegi sózlerdiń máni-sine qarap gáp qurań. Gáplerdegi sózlerdiń baylanısın anıqlań.

Paxta, bórtti, keldi, júweri, egildi, quslar, terekler, kógerdi.

13-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına máni-sine qaray tiyisli sózlerdi qoyıp, gáplerdi kóshiriń.

Bizler (nege?) ... mindik. Avtobustıń ishi (qanday?) ... eken. Aǵam meni balıq zavodına (ne qıldı?) Aǵam menen (qayda?) ... qıdırıp qayttıq. Moynaqta sulıw (neler?) ... bar.

Kerekli sózler: taza, avtobusqa, jaylar, alıp bardı, Moynaqqa.

14-shınıǵıw. Tómendegi sózlerden gáp qurań hám olardıń óz ara baylanısın aytıp beriń.

Qoraz, úyrek, samolyot, búlbúl, júzedi, ushadi, shaqıradi, sayraydı.

§23. Noqat, soraw hám úndew belgisi

1-shınıǵıw. Berilgen gáplerdi dawıslap oqıń. Hár bir gápten keyin qanday belgi qoyılǵanın aytıń.

Bizler sabaqtan jaqsı oqıymız. Klasımız jıllı hám jaqsı. Oqıwdan keyin dem alamız. Úyde sabaq tayarlaymız.

||| Xabar mánisin bildiretuǵın gáptiń |||
||| aqırına **noqat** (.) qoyıladı. |||

2-shiníw. Gápnerdi kóshiriń. Hárbir gápten keyin noqat qoyıń. Noqattan keyingi gáptiń birinshi háribin bas háripten baslap jazıń.

Salı suwda ósedi salı paydalı egin salıdan gúrish alınadı gúrishten hár túrli awqatlar tayarlanadı salınıń sabaninan qaǵaz islewge boladı biziń respublikamızda salı egetuǵın xojalıqlar kóp hár jılı salıdan mol zúraát alınadı.

1. Bunda neshe gáp bar?
2. Hárbir gáp ne tuwralı ayılǵan?

3-shiníw. Kóp noqattıń ornına tiyisli sózlerdi qoyıp, kóshirip jazıń.

Biziń qalanıń kóshelerinen júk tasıwshı mashinalar, jeńil avtomobiller hám avtobuslar ... qalada mashinalar kóbeygen sayın, olar sonsha tez ... kóshede júriw qádelerin buzıwǵa ... kóshede piyada júrgende soqpaqtan ... kósheden óterde

«ótiw ornı» dep jazılǵan jerden ... avto-
busqa mingende artqı esiginen ... túskende
aldıńǵı esiginen

Kerekli sózler: júredi, qatnaydı, júriń,
bolmaydı, ótiń, túsiń, miniń.

1. Hárbir gápten keyin noqat qoyıwdı
umıtpań.
2. Noqattan keyingi gáptiń birinshi háribin
bas hárip penen jazıń.
3. **Avtomobil, avtobus** sózleriniń jazılı-
wın bilip alıń.
4. Bul sózlerdi sózlik dápterińizge jazıń.

4-shınıǵıw. Dawıslap oqıń. Gáptiń key-
nine qanday belgi qoyılǵanın aytıń.

Aspandı bult qapladı. Jawın jawdı. Kún
jarqırap ashıldı.

- Sizler qayda bardıńız?
- Kinoǵa bardıq.
- Mektepte ne boldı?
- Ata-analar jıynalısqı boldı.

||| Soraw mánisin bildiretuǵın gáptiń |||
||| aqırına **soraw belgisi** (?) qoyladı. |||

5-shınıǵıw. Tómenдеgi soraw máni-
sin ańlatqan gáplerdi bir oqıwshı, al onıń
juwabın ekinshi oqıwshı dawıslap oqıń.

— Sizler azanda saat neshede tura-
sız?

— Bizler azanda saat jetide turamız.

— Mektepke saat neshede barasız?

— Mektepke saat segizde baramız.

— Mektep dógereginde ne ósedi?

— Mektep dógereginde gúl, terekler
ósedi.

— Sabaqtan soń ne isleysiz?

— Sabaqtan keyin awqatlanamız, dem
alamız, sabaq tayarlaymız, oynaymız, ata-
anamızǵa járdem beremiz.

6-shınıǵıw. Gáplerdi dawıslap oqıń.
Úndew belgisi qoyılǵan gáplerdi aytıp beriń.

Azanda erte turıp juwınıń. Aldı me-
nen qoldı tazalap juwıw kerek. On-

nan soń betti, moyındı juwıwdı esten shıǵarmań. Tis shyotkası menen tislerińizdi kúnde tazalap turıń! Juwıngannan keyin taza súlgi menen deneńizdi jaqsılap súrtiń! Shash, tirnaqlarıńızdı ósirmey, waqtında alıp turıwdı ózlerińizge ádet etip alıń.

7-shınıǵıw. Gáplerdi kóshirip jazıń.

1. Seniń qanday oqıw qurallarıń bar?
2. Meniń ana tili, matematika, oqıw kitaplarım bar.

1. Birinshi gáp qanday máni bildirip tur, onıń keynine qanday belgi qoyılǵan?
2. Ekinshi gáp qanday máni bildirip tur, onıń keynine qanday belgi qoyılǵan?

8-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń.

Xalıqlar doslıǵı bekkemlensin!
Oqıwshılar, miynetti súyińiz!

||| Quwanıshtı, buyırıwdı bildiretuǵın gáptiń |||
aqırına **úndew** (!) belgisi qoyladı. |||

§24. Jil dawamında úyrenilgen materiallardı tákirarlaw

1-shınıǵıw. Gáplerdi oqıń.

Oqıw jılı tamamlanıw aldında. Bizler jil dawamında sabaqtan sebepsiz qalmadıq. Berilgen tapsırmalardı óz waqtında orınladıq. Sonlıqtan, bizlerdi úlgili oqıwshılar dep ataydı.

1. Oqıwshılar tuwralı ne ayılǵan?
2. Hár bir gáp neshe sózden quralǵan?
3. Gáplerdiń birinshi sóziniń dáslepki háribi qanday háripten baslanıp jazılǵan?
4. Gáp tegi sózler bólek jazılǵan ba, yamasa qosılıp jazılǵan ba?

2-shınıǵıw. Sózlerdi kóshirip jazıń. Hár bir sózdi bir-birinen ajratıp turǵan háriplerdiń astın sızıń.

At — ot, al — ol, bol — ból, bóz — biz, bel — bil. Qar — shar, górek — gúrek, qara — tara, etek — etik, terek — tirek.

3-shınıǵıw. Gáplerdi kóshiriń. Juwan dawıslı seslerdiń astın bir, jıńshke dawıslı seslerdiń astın eki sızıń.

Azat sabaǵınan jaqsı oqıydı. Ol azanda erte turadı. Onıń Qurbanbay degen úkesi bar. Úkesin balalar baqshasına alıp baradı.

4-shınıǵıw. Sózlerdi oqıń. **О** hám **о** sesleriniń sózdiń qaysı buwınlarında jazılǵanın aytıp beriń.

1. Oraqbay, Ótegen, Omar, Oraz, Tórebay. 2. Qol, dos, ol, qońız, bol. 3. Sóz, kóz, óz, sóyle, kór, kómek.

5-shınıǵıw. Gáplerdi kóshiriń.

Gúlimxan biziń awılǵa qıdırıp keldi. Ol xojalıq baǵına bardı. Baǵda gúller ósip tur. Bizler gúllerge suw quydıq. Xojalıǵımız hár jil sayın úlken tabıslarǵa erisip kiyatır.

U hám **ú** háripleri bar sózlerdiń astın sızıń.

6-shınıǵıw. Gáplerdegi kóp noqattıń ornına tiyisli háripti qoyıp kóshiriń.

Keshe D...wletbay aǵasına x...t jazdı. Men dostıma xat j...zdım. D...rigúl sen de qız apańa xat jaz. Dárigúl D...megúl menen bir klast... oqıydı. Olar ...depli oqıwshılar.

A hám **á** háripleri qaysı sózlerde kelgenligin aytıp beriń.

7-shınıǵıw. Sózlerdi buwınǵa bólip kóshiriń. Sózlerdi bir qatardan ekinshi qatarǵa ótkermelewge bolatuǵın jerine **de-fis** (-) qoyıp kóshirip jazıń.

Balta, oraq, ketpen, qazıq, eshki, qozi, ilaq, tawıq, paxta, salı, alma, kapusta.

8-shınıǵıw. Tórende berilgen sózlerdiń hárqaysısın bir gáptiń ishinde keltirip jazıń.

Suw, súwret, suwıq, oqıw, júriw, Quwanış, júweri.

9-shınıǵıw. Tómendegi sózlerdi alfavit tártibi menen aytıp beríń.

Balıq, adam, áyneq, geshir, salı, ǵaz, etik, qálem, dápter, paxta, kitap.

10-shınıǵıw. Kóp noqattıń ornına adam atların qoyıp, kóshirip jazıń.

... Genjemurat penen birge oqıydı. Ekewiniń úyi bir jerde. ... apası ... qálem satıp alıp berdi.

Adam atlarına soraw qoyıń.

11-shınıǵıw. Gáplerdi oqıp shıǵıń.

Biyik jay. Íssı awqat. Ádepli bala. Qızıqlı kitap. On bes bala. Altı dápter. Segiz qawın. Jigirma bes oqıwshı.

Zatlardıń kelbetin hám sanın bildiretuǵın sózlerdi aytıp beríń.

12-shınıǵıw. Gápkerdi oqıp shıǵıp, háreketlerdi bildiretuǵın sózlerdi aytıp berin.

At kisneydi. Búlbúl sayraydı. Qoy mańıraydı. Qoraz shaqıradı. Pıshıq miyawlaydı. Qırǵawıl ushadı. Balıq júzedi. Qoyan sekiredi. Órmekshi órmeleydi.

1. Háreketti bildiretuǵın sózlerge qanday sorawlar qoyamız?
2. **Búlbúl, órmekshi** sózleriniń jazılıwın bilip alın.

13-shınıǵıw. Gápkerdi oqıp shıǵıp, ondaqı sózlerdin óz ara baylanısın aytır.

Sabaqtan keshikpeń. Klasqa muǵallimnen burın kirin. Tánepiste klasta hám dálizde juwrımań. Shawqım salıp baqırmań. Partalarga sızbań. Jaydın diywallarına, qapılarına jazbań. Ílas ayaǵıńız benen mektepke kirmeń. Stollarǵa hám partalarga minbeń.

14-shınıǵıw. Gápkerdi oqıp shıǵıp, mazmunın túsindirin.

Bıyılıǵı oqıw jılı da tabıslı tamamlanıw aldında. Mine, bizler bir jil dawamında mektepte bilim hám tárbiya aldıq, jazıwdı, oqıwdı úyrendik. Ana tili hám oqıw kitaplarında berilgen bilim sırların puqta ózlestirip aldıq, qansha doslar arttırdıq.

Gáplerdegi juwan hám jińishke dawıslı seslerdi aytıp beriń.

15-shınıǵıw. Tómende berilgen qosıqtı dawıslap oqıp shıǵıń.

BAǴ

Jol boyında bir baǵ bar,
Ózi sulıw, ózi jas.
Onıń hár bir túbine,
Sińgen jaslıq, zor ıqlas.

Aralasań baǵ ishin,
Erik, shabdal, alma bar.
Miywelerdiń basqa da,
Túrli sortı tabılar.

Qumarlanıp isledi,
Balalardıń hárbiri.
Kimniń qaysı miyweni,
Ósirgeni belgili.

J. Dilmuratov

1. Qosıqtıń mazmunın aytıp beriń.
2. Qara hárip penen jazılǵan sózlerde neshe buwın bar, aytıń.
3. Bir buwında neshe dawıslı ses boladı, aytıń.

16-shınıǵıw. Gáplerdegi zattıń sanın hám háreketin bildirgen sózlerdi kóshirip jazıń.

Kitap, qaǵaz, parta, kese, úsh, bólme, bes oqıwshı, úsh qozı, juwındı, kiyindi, oqıtadı, shıra, shıpaker, jandı, emleydi.

Kitap, taza, segiz, úyrendi sózleriniń hárbirine baylanıslı bir gáp qurap jazıń.

Úlgi: Kitap—bilim negizi.

17-shiníqıw. Qosıqtı oqıp shıǵıń.

QUMÍRÍ

Moynı jalt-jult etedi,
Ózi sulıw oǵırı.
Áste ushıp ketedi,
Qus sulıwı qumırı.

**Dándi shasha olarǵa,
Ushıp keler qumırı.**
Biziń úydiń aldında,
Óter hár kún ómiri.

Z. Ishmanova.

1. Qosıqtıń mazmunın aytıp beriń.
2. Qosıqtıń hár bir qatarı qanday háripten baslanıp jazılǵan, túsindiriń.
3. Qara hárip penen jazılǵan qatarlardıń hár birinde neshe sóz bar? Aytıń.

MAZMUNÍ

§ 1. Gáp, sóz	3
§ 2. Ses hám hárip.....	9
§ 3. Dawıslı hám dawıssız sesler.....	14
§ 4. Juwan hám jıńishke dawıslı sesler	19
§ 5. Buwın	23
§ 6. Ótkerme	27
§ 7. A hám Á háripleriniń jazılıwı.....	30
§ 8. O hám Ó háripleriniń jazılıwı	33
§ 9. U hám Ú háripleriniń jazılıwı	37
§ 10. Í hám I háripleriniń jazılıwı	41
§ 11. E háribiniń jazılıwı.	43
§ 12. Alfavit.....	46
§ 13. Tákirarlaw ushın sorawlar hám shınıǵıwlar.....	50
§ 14. Sóz haqqında túsinik	53
§ 15. Zattıń atın bildiretuǵın sózler	57
§ 16. Adam atlarınıń jazılıwı.....	62
§ 17. Qala hám jer-suw atlarınıń jazılıwı	64
§ 18. Zattıń kelbetin bildiretuǵın sózler.....	67
§ 19. Zattıń sanın bildiretuǵın sózler.....	73
§ 20. Zattıń háreketin bildiretuǵın sózler.....	76
§ 21. Tákirarlaw ushın sorawlar hám shınıǵıwlar.....	88
§ 22. Gáp hám baylanıslı sóylew	92
§ 23. Noqat, soraw hám úndew belgisi.....	98
§ 24. Jıl dawamında úyrenilgen materiallardı tákirarlaw.....	103

Baymurat Qutlimuratov,

Gúlsara Qutlimuratova

ANA TILI

GRAMMATIKA, ORFOGRAFIYA HÁM TIL ÓSIRIW

1-klass ushın sabaqlıq

Qayta islangen jigirmanshı basılımi

«Bilim» baspası
Nókis — 2018

Redaktorı *S. Baynazarova*
Xudojnigi *K. Reyynazarov, A. Ametov*
Kórk. redaktorı *I. Serjanov*
Tex. redaktorı *B. Turımbetov*
Operator *N. Saukieva*

Licenziya: AI № 108, berilgen waqtı 2008-jıl 15-iyul.

Original-maketten basıwǵa ruqsat etilgen waqtı 27.04.2018-jıl. Ofset qaǵazı.
Formatı 70x90 $\frac{1}{16}$. «Pragmatika» garniturası. Kegl 18. Ofset usılında basıldı.
Kólemi 7,0 baspa tabaq. 7,89 shártli baspa tabaq. 7,97 esap baspa tabaq.
Nusqası 13121 dana. Buyırtpa №

Elektron mánzil: bilim.baspa@bk.uz

«Bilim» baspası, 230103. Nókis qalası, Qaraqalpaqstan kóshesi, 9.

«Sharq» baspa-poligrafiyalıq akcionerlik kompaniyası baspaxanası,
100000, Tashkent qalası, Buyuk Turan kóshesi, 41